

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОРЕКЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ

УДК 376.33:316.614

DOI: 10.32342/2522-4115-2021-2-22-8

І.В. ГАРКУША,

PhD із соціальних комунікацій,

*доцент кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

С.В. ДУБІНСЬКИЙ,

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи
ВНЗ Університет імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)*

ЩОДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

У статті розкрито процес та фактори соціалізації дітей з порушеннями слуху; виокремлено педагогічні умови їх формування.

Результати ґрунтовного аналізу психолого-педагогічної літератури дають змогу стверджувати, що соціальний розвиток дитини з порушенням слуху обґрунтовується низкою чинників: станом слуху, рівнем розвитку мовлення, їх індивідуальними особливостями, спеціально організованим навчанням, умовами сімейного виховання. Акцентовано, що соціалізація дітей з порушеннями слуху полягає в їх інтеграції у суспільство, засвоєнні ними цінностей і загальноприйнятих норм, необхідних для подальшого життя у суспільстві.

Проаналізовано, що суспільна діяльність – це діяльність, яка є засобом формування суспільних, комунікативних навичок на основі високоморальних колективістських мотивів, що мають на меті позитивний розвиток середовища, людей, природи. Стверджується, що соціальні навички є усвідомлені, поступово сформовані у результаті виховання, дії з творчого перетворення оточуючої дійсності, що призводить до розвитку дитини з порушенням слуху, створення сприйнятливого середовища, збагачення соціального та комунікативного досвіду, формують відповідальність, працьовитість, охайність.

Також зазначено, що видами суспільних навичок дітей із порушеннями слуху є: навички самообслуговування, навички сільськогосподарської праці; волонтерська робота; різні трудові операції.

Наголошено, що до педагогічних умов формування суспільних навичок у дошкільників з порушеннями слуху відносять: відповідність роботи загальнодидактичним принципам та специфічним принципам роботи з дітьми з порушеннями слуху; створення сприйнятливого середовища; взаємодія батьки – педагоги – діти; підтримання комунікативної активності дітей з порушеннями слуху; готовність педагогів до спеціалізованої діяльності з формування суспільних навичок.

Зауважено, що соціальний розвиток об'єднує процеси соціалізації та індивідуалізації.

Ключові слова: соціалізація, індивідуалізація, порушення слуху, мовне порушення, діти старшого віку, ОМЗ, соціальні навички.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасний етап суспільного розвитку характеризується інноваційними перетвореннями різних сфер життєдіяльності людини, в тому числі і соціальної. Суспільству і державі сьогодні потрібні

люди, які вміють соціалізуватися в швидкоплинному соціумі, люди творчі, активні, які володіють універсальними способами дій.

Успішній соціалізації дітей сприяє досвід самостійних соціальних проб, освоєння способів реалізації власних ініціатив, навичок самоорганізації, досвід партнерських, співробітницьких відносин дітей один з одним, з дорослими в спільній діяльності. Засвоєні в дитинстві стратегії поведінки в суспільстві закладають фундамент соціальної поведінки людини і багато в чому визначають її в подальшому житті. Стихийне становлення поведінкових стратегій далеко не завжди забезпечує ефективну соціальну адаптацію, тому процес їх формування не можна пускати на самоплив. Дитині необхідна цілеспрямована допомога в побудові ефективних поведінкових стратегій, тому розвиток соціальних навичок суспільної діяльності має стати одним з найважливіших напрямків роботи з дітьми. Особливої уваги потребують діти з обмеженими можливостями здоров'я.

Головна проблема дитини з обмеженими можливостями здоров'я (далі – ОМЗ) полягає в порушенні її зв'язку зі світом, в обмеженій мобільності, бідності контактів з однолітками і дорослими, в обмеженому спілкуванні з природою, недоступності низки культурних цінностей, а іноді і елементарної освіти. Роль освітнього закладу в соціалізації дітей з ОМЗ в сучасному суспільстві має велике значення. У зв'язку з цим необхідно вдосконалити технології, зміст навчання і виховання дітей з ОМЗ, збільшення акценту на вихованні моральності, моральних цінностей, суспільної діяльності, альтруїзму та ін. Для соціалізації дітей з порушенням слуху необхідно створити умови для поступового засвоєння дітьми соціально значимого досвіду поведінки, норм культури спілкування з оточуючими людьми, моральної і трудової культури. Проблеми соціальної адаптації та реабілітації дітей з порушенням слуху вирішуються в умовах цілеспрямованого соціально-педагогічного впливу через їх включення в доступні сфери побутової, індивідуальної і суспільно значимої діяльності з урахуванням особистих інтересів і можливостей дітей.

Отже, існуючі освітні технології не повністю задовольняють потребу у формуванні навичок суспільної діяльності дітей із порушеннями слуху, незважаючи на великий соціальний попит на такі технології.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню закономірностей і особливостей психічного розвитку дітей з різним ступенем вираження слухових та мовленнєвих недоліків, присвячені праці таких видних представників спеціальної педагогіки і психології, як Р. Боскис [1], Л. Виготський [2], Л. Занков [5], Т. Розанова [12] та багатьох інших. Дослідженнями було встановлено, що в цілому психічний розвиток дітей з порушенням слухом та мовленням підпорядковується тим же закономірностям, які виявляються в розвитку дітей з нормальним слухом; теорія розвивального навчання (Т. Богданова, Л. Виготський [2], Л. Занков [5]); підходи до виховання дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами (Р. Боскис [1], Т. Розанова [12]); концептуальні розробки в галузі спеціальної освіти осіб з порушенням слуху та мовлення (І. Колесник [7], О. Ласточкина [8], І. Ляхова [9] та ін.).

Формулювання мети. Мета статті полягає в розкритті процесу соціалізації дітей з порушеннями слуху.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейська освітня політика визначає найважливішим чинником розбудови демократичної Європи перехід на інклюзивне навчання [17]. В українській спеціальній педагогіці порушення слуху розглядаються як зниження здатності виявляти і розуміти немовленнєві і мовленнєві звуки. Залежно від інтенсивності і частотності розрізняють такі види порушення слуху, як:

- глухота (глухі, люди, що не чують) – порушення слуху, при якому неможливо виявляти і розуміти звуки, у тому числі і звуки мовлення;
- туговухість (слабчучі, що погано чують) – більш легке порушення слуху, при якому сприйняття звуків утруднено [4].

На думку Т. Богданової, психічний розвиток дітей з порушеннями слуху – це своєрідний шлях розвитку, що здійснюється в особливих умовах взаємодії із зовнішнім світом. Первинний дефект слухового аналізатора веде до недорозвинення функцій, пов'язаних з ним найтісніше, а також до уповільнення розвитку ряду інших функцій, пов'язаних зі слухом опосередковано. Порушення розвитку деяких психічних функцій, у свою чергу, гальмують психічний розвиток глухої або слабчучої дитини. При дефіцитарному типі спостерігаються такі особливості, як порушення складних міжфункціональних зв'язків і ієрархічних

координацій. Це проявляється, зокрема, в різному ступені недорозвинення одних перцептивних систем при відносному збереженні інших [1, с. 14].

Особливий вплив порушень слуху на психічний розвиток обумовлено, головним чином, тією роллю, яку відіграє збережений слух у формуванні та розвитку мовлення. Тому що при значному порушенні слуху мовлення у дитини самостійно не формується, її психічний розвиток виявляється позбавленим усіх тих можливостей, які отримує дитина з нормальним слухом, в міру оволодіння мовленням. А це не тільки можливості мовного спілкування, роль яких у розвитку дитини важко переоцінити, але і засвоєння понятійної бази рідної мови, і можливості використання мови як знаряддя мислення [7].

Разом з тим, на думку Л. Виготського, «якщо сліпа або глуха дитина досягає у розвитку того ж, що і нормальна, то діти з дефектом досягають цього іншим способом, іншим шляхом, іншими засобами» [3, с. 270]. Ця обставина свідчить про наявність також деяких загальних для всіх дітей, що розвиваються в умовах дізонтотенії, особливих, властивих тільки їм, закономірностей. Це виявляється, наприклад, в тому, що глуха дитина по-іншому, ніж дитина з нормальним слухом розшифровує сигнали, що надходять ззовні [9, с. 172].

При цьому характер пізнавальної діяльності глухого значно відрізняється від норми не тільки кількісно, але і якісно. Дослідженнями встановлено, що навіть при зоровому сприйнятті спостерігається уповільнена швидкість переробки інформації, менш точне зберігання наочного матеріалу.

Ще одна особливість психічного розвитку дитини з порушенням слуху – порушення мовного опосередкування. Дитина, яка не чує мовлення оточуючих її людей, позбавлена легкої і простої можливості оволодіння нею. Виникаюча замість звукової мови жестова її форма не здатна відобразити весь діапазон складних зв'язків між предметами реального світу і, успішно виконуючи завдання міжособистісного спілкування, мабуть, є не цілком адекватним заміником словесного мовлення як знаряддя мислення [7, с. 135].

За висловлюванням Л. Виготського, глухота – передусім соціальна проблема [2]. Тому й пошук шляхів її розв'язання варто спрямувати у соціальну площину. Згідно з теорією культурно-історичного розвитку зусилля сурдопедагогів потрібно спрямувати на встановлення соціальних контактів дитини з порушенням слуху з іншими людьми: родиною, однолітками, що чують, тощо.

Положення Л. Виготського про те, що виховання глухих дитини, навчання її вимові в загальній системі соціального виховання і спеціального навчання відкривають небувалі в історії перспективи розвитку і повноцінного залучення до суспільного життя. Вони отримали подальший розвиток у дослідженнях відомих сурдопедагогів: Р. Боскис, О. Дячкова, С. Зикова, Ф. Рау, Ж. Шиф, М. Ярмаченка. Проблема соціального виховання глухих дітей привертала увагу і таких учених-сурдопедагогів, як Д. Букін, А. Басова, І. Данюшевський, А. Доброва, І. Колесник, І. Лобурець, Г. Пенін [10].

Відмітною рисою людини є її схильність до соціального розвитку. Соціальний розвиток особистості – це кількісні і якісні зміни особистісних структур в процесі формування особистості в результаті її соціалізації і виховання. Він являє собою закономірне природне явище, характерне для людини, що знаходиться з народження в соціальному середовищі. Навколишнє середовище для дитини виступає одним з основних двигунів соціального розвитку, без якого не може бути сформована особистість.

Як рушійні фактори розвитку виступає все те, за допомогою чого забезпечується розкриття внутрішнього потенціалу дитини. Внутрішні чинники включають біологічні, спадкові та інші особливості дитини, які реалізуються в процесі її розвитку. Зовнішні – це навколишнє середовище, цілеспрямована діяльність, виховання, що сприяють реалізації і розвитку внутрішнього потенціалу.

Л. Мардахаєв визначає соціальний розвиток як процес, у ході якого відбуваються суттєві кількісні і якісні зміни в соціальній сфері суспільного життя або окремих його компонентах – соціальних відносинах, соціальних інститутах.

Соціальний розвиток визначається вмінням спілкуватися з однолітками і дорослими, знанням основних правил спілкування; хорошою орієнтацією не тільки в знайомій, але і в незнайомій обстановці; здатністю керувати своєю поведінкою (діти знають межі дозволеного, але нерідко експериментують, перевіряючи, чи не можна розширити ці межі); праг-

ненням бути хорошими, першими. Розвиток дитини визначається не тільки спілкуванням з дорослими. У неї постійно виникає потреба спілкування з однолітками і зростає число контактів з ними. Контакти з однолітками сприяють формуванню усвідомлення свого становища в їх середовищі і формування особистості дитини. Таким чином, соціальний розвиток об'єднує процеси соціалізації та індивідуалізації.

Процес соціалізації відбувається на основі постійного перероблення зовнішніх середовищних впливів через внутрішні умови, і якість соціальної ситуації визначає своєрідність цього процесу. І. Коробейников зазначає, що під соціалізацією розуміється така динамічна психосоціальна структура, яка забезпечує інтеграцію і відображення різних впливів на індивіда в процесі його розвитку.

Л. Мардахаєв указує, що соціалізація визначає динаміку соціального становлення людини на різних етапах вікового розвитку, з урахуванням її своєрідності, середовища життєдіяльності і самовияву, а також соціального виховання [10].

На думку О. Приходько, компонентами соціалізації людини є:

- формування і розвиток свідомості, світогляду (засвоєння мови, поглядів, інтересів, соціальних цінностей, ідеалів);
- оволодіння культурою, властивої даному суспільству, соціальній спільності, групі (правила, норми і шаблони поведінки);
- засвоєння соціальних ролей, навичок спілкування, самовияву в середовищі життєдіяльності;
- накопичення досвіду соціальної поведінки [11].

Отже, соціальний розвиток – це процес, під час якого дитина засвоює цінності, традиції, культуру суспільства, в якому вона має жити, грати, спілкуватися з дорослими і однолітками. Вона вчиться жити поруч з іншими, враховуючи їх інтереси, правила і норми поведінки в суспільстві, тобто стає соціально-компетентною.

Порушення слуху значно ускладнює соціалізацію глухих і слабочуючих дітей, що в першу чергу пов'язано з відсутністю або різким недорозвиненням мовлення, і як наслідок, порушенням соціальних контактів дитини з навколишнім світом. Для успішної соціалізації особливо важливий етап дитинства, в якому закладається фундамент адаптації. Дитина знайомиться з правилами поведінки, звичаями, манерами, засвоює мовлення оточуючих її людей тощо, опановує людську культуру в широкому сенсі цього слова. Діти з порушенням слуху – абсолютно звичайні діти. Вони так само люблять бігати, грати, танцювати, веселитися і пустувати, експериментують з різними предметами, будують, ліплять і малюють.

Психічний розвиток дитини з порушеним слухом відбувається в особливих умовах – умовах обмеження зовнішніх впливів і контактів з навколишнім світом. У результаті цього психічна діяльність такої дитини спрощується, реакції на зовнішні впливи стають менш складними і різноманітними.

У цілому, згідно з дослідженнями К. Логінової, психофізичний і особистісний розвиток дітей з порушеннями слуху запізнюється приблизно на два роки від розвитку однолітків з нормальним слухом [10].

Наявність порушення слуху як відхилення в розвитку значно ускладнює і соціальний розвиток дитини, що детально описано в деяких спеціальних дослідженнях (В. Сорокін, Т. Головіна та ін.). Автори вказують на численні труднощі в життєдіяльності такої дитини і наполягають на необхідності її навчання в умовах соціальної взаємодії. Аргументується це так: формування особистості дітей відбувається не тільки в умовах взаємодії з навколишнім середовищем, а й в умовах життя в суспільстві. Так, в дитячому колективі, наприклад, відбувається постійний взаємовплив дітей один на одного, під час якого формуються оцінка і самооцінка, погляди на події нашого життя, ціннісні установки і моральні орієнтири.

Дефіцит спілкування (як з дорослими, так і з однолітками), навпаки, перешкоджає нормальному розвитку слабчочуючих дітей. Ізоляція таких дітей детермінує значні складності в засвоєнні дитиною соціального досвіду.

У статті А. Захарової, М. Староверової викладено дослідження соціального розвитку дітей з обмеженими можливостями здоров'я в умовах інклюзивного навчання та виявлено деякі особливості особистісних рис цієї категорії дітей. Старшим дошкільникам, які мають порушення слуху і відвідують інклюзивну групу, незважаючи на достатній рівень мов-

ленневого розвитку, досягнутий в ході планомірних корекційно-розвиваючих занять з сурдопедагогом і логопедом, і досвід спілкування з однолітками, із нормальним слухом в ставленні до оточуючих властива закритість і відгородженості. Старші дошкільники, які мають порушення слуху і відвідують інклюзивну групу, мають виражену тенденцію до недовірливості у відношенні до оточуючих людей і не прагнуть залучати до себе увагу. Незважаючи на досвід спілкування з однолітками в інклюзивній групі при необхідності нових контактів дошкільників, які мають порушення слуху і відвідують інклюзивну групу, властива тривога і занепокоєння [6]. Отже, особливого ставлення до соціального розвитку, вимагають діти із порушенням слуху, навіть в мовах інклюзивного навчання та виховання.

Мета роботи освітнього закладу в цілому і кожного педагога зокрема – сприяння в поліпшенні якості життя дитини, що має порушення слуху, захист та представництво її інтересів у різних колах, створення умов для вирівнювання можливостей дітей і підлітків, що відрізняє їх інтеграцію в суспільство і створює передумови для незалежного життя.

У дітей з порушеннями слуху в процесі соціалізації необхідно формувати цілий ряд особистісних особливостей: творчу і пізнавальну активність особистості, високий рівень саморегуляції (сюди включаються навички організації міжособистісних контактів); набір інтелектуально-особистісних характеристик, які свідчать про ерудицію, культуру особистості, критичність розуму тощо, перцептивні властивості особистості, які визначають здатність адекватно сприймати і оцінювати учасників спільної діяльності; навички спілкування, потреба в них; адекватну самооцінку і рівень домагань [14].

Завдання, які стоять перед педагогами щодо соціалізації дітей: розвиток творчих можливостей; пробудження соціальної активності, діяльності дитини, яка традиційно сприймалася суспільством як «хвора», яка потребує милосердного ставлення людей; виховання почуття власної гідності; прагнення до самовизначення; формування здатності до вибору життєвої позиції; прагнення до активної участі в перетвореннях, спрямованих на поліпшення життя суспільства.

Процес соціалізації дітей потребує системного, комплексного підходу, єдиної програми безперервної освіти, що охоплює всі напрями, всі ланки і всіх учасників процесу соціалізації, починаючи з діагностичного етапу.

Глуха або слабочуюча дитина обов'язково повинна брати найактивнішу участь в концертах для батьків, святкових ранках і інших подібних заходах. Вона може читати вірші, танцювати, грати на якомусь музичному інструменті. Це теж важливий крок в соціалізації дітей з порушенням слуху – публічність вчить їх долати сором'язливість і страх перед великою аудиторією.

Таким чином, на соціальний розвиток дитини з порушеннями слуху впливають такі чинники: стан слуху, рівень розвитку мовлення, їхні індивідуальні особливості, спеціально організоване навчання, сім'я. Соціалізація дітей з порушеннями слуху полягає в допомозі таким дітям інтегруватись у суспільство, щоб вони могли придбати і засвоїти певні цінності і загальноприйняті норми поведінки, які необхідні для життя в суспільстві.

Однією із соціально значущих завдань вітчизняної освіти є підготовка дітей до сучасного життя з усією його складністю, неоднозначністю, інформаційною насиченістю. Суспільство стикається із серйозною важкою проблемою: як сформувати творчо активну особистість, здатну успішно діяти в нестандартних умовах, гнучко і самостійно використовувати набутий соціальний досвід. У зв'язку з цим виникає необхідність усвідомлення, які компоненти соціального досвіду значимі для сучасного підростаючого покоління і як вони можуть бути сформовані в процесі освіти.

Для того, щоб дати визначення поняттю навичок суспільної діяльності, необхідно визначити, що у психології визначають як «навички».

У класичній психології навички – це автоматизовані компоненти свідомої дії людини, які виробляються в процесі його виконання. Навички виникають як дія, що свідомо автоматизувалася, і потім функціонують як автоматизований спосіб її виконання. Те, що ця дія стала навичкою, означає, що індивід у результаті вправи придбав можливість здійснювати цю операцію, не роблячи її виконання своєю свідомою метою. Отже, навички, – це дії, що свідомо доведені до автоматизму.

За визначенням О. Обухова, *соціальні навички* – здатність успішно і ефективно *взаємодіяти з конкретними людьми* або в різних групах, досягаючи поставлених цілей, знахо-

дячи консенсус і вирішуючи конфлікти у спільній діяльності з іншими людьми. Суспільна діяльність як діяльність між людьми вимагає розвитку соціальних навичок [12].

Соціальні навички – це здатність дитини взаємодіяти з іншими людьми, сприймати себе і людей, дотримуватися в суспільстві загальноприйнятих норм. Сформованість соціальних навичок є основою формування у дітей *навичок суспільної діяльності* (праці).

Суспільна діяльність розглядається Д. Фельдштейном як особливий тип діяльності, який є умовою, способом формування особистості і необхідним компонентом багатопланової діяльності дитини, спеціально організованої в системі виховного процесу. Однак якщо навчальна діяльність сприймається як необхідний етап розвитку діяльності дитини, підготовки її до майбутньої праці, то суспільна діяльність, об'єктивна необхідність розгортання якої вже визначена особливостями розвитку суспільства і дитини, не знайшла ще подібного розуміння і належного психолого-педагогічного розвитку в системі виховного процесу.

Як зазначає О. Тебенюкова, аналіз генези соціально значимої діяльності характеризується здійсненням збагачення змісту суспільної діяльності, переходом від реалізації ідеологічної спрямованості до обліку інтересів, здібностей дітей. За радянських часів вона мала яскраво виражену соціально-політичну спрямованість. Соціально-значуща діяльність сучасного періоду спрямована на пошук особистісних смислів, на становлення ціннісних орієнтацій дітей і творче перетворення навколишнього світу.

Дослідник І. Фрішман, аналізуючи нову модель виховної діяльності на базі дитячих оздоровчо-освітніх таборів, зазначає, що дитина виступає в цьому випадку суб'єктом власного життя і «творить його, поступово досягаючи цінність своєї індивідуальності в контексті соціально перетворювальної діяльності» [15, с. 77].

Д. Фельдштейн, орієнтуючись на те, для кого призначена праця та яка її спрямованість і виховний потенціал, розрізняв такі види праці в загальній системі суспільної діяльності: праця із самообслуговування, побутова суспільна праця, суспільна робота, організаційно-громадська діяльність, суспільна виробнича діяльність.

О. Леонтьєв, Д. Фельдштейн та інші дослідники відзначають, що суспільна діяльність особистості цілеспрямовано формується, тому вважають важливим охарактеризувати модель суспільної діяльності, виділяючи її структурні компоненти.

Зауважимо, що Д. Фельдштейн, спираючись на схему психологічного аналізу діяльності, запропоновану О. Леонтьєвим, розрізняє структурні одиниці суспільної діяльності. Особливу діяльність, яка збуджується мотивом особистої відповідальності перед суспільством і забезпечує розгорнуті взаємини дітей як особливу форму їх залучення до суспільства та розвиток їх соціальної активності. Суспільні акти скеровуються конкретними цілями, за допомогою яких реалізується потреба дитини в самовираженні, як особистості, та забезпечують можливості її розвитку. Розгортання багатопланових взаємин дітей у колективах є умовою досягнення спільних цілей в різних актах суспільної діяльності.

Таким чином, на думку вчених О. Леонтьєва, О. Сапогової, Д. Фельдштейна та ін., побудова суспільної діяльності передбачає формування системи мотивів на основі потреби дітей в самовираженні в суспільно оцінюваних справах, потреби у спілкуванні, залучає її в систему соціальних відносин. Отже, **суспільну діяльність** сучасні дослідники розглядають як *організовану системну добровільну діяльність цивільного характеру, здійснюючи яку, людина допомагає громаді та навколишньому середовищу і вносить свій позитивний внесок у розвиток суспільства, держави*. Ми спираємося на це визначення у своєму подальшому дослідженні.

Суспільна діяльність, зазначає О. Леонтьєв, як засіб формування особистості може бути реалізована в тому випадку, якщо вона відповідним чином організована: діти різного віку виконують окремі частини загального завдання, тобто здійснюється об'єднання учнів згідно з віком; значущі цілі цієї діяльності мають як суспільний, так і особистісний сенс; забезпечується рівноправна, ініціативно-творча позиція кожної дитини (від планування до оцінки її результатів); здійснюється безперервність і ускладнення спільної діяльності, не тільки в плані власної діяльності, але, головне, з позиції її активного учасника, який діє спочатку для «контактного» колективу, потім для місцевої спільноти, суспільства в цілому; діяльність ця спрямована на благо іншим людям, громаді, суспільству.

Проблема залучення дітей до суспільної праці, виховання у них працьовитості, відповідальності, інтересу до трудової діяльності є однією з актуальних проблем сучасної освіти. Особливо це стосується виховання дітей із особливими потребами. Як зазначає Н. Адамюк, наявність у слабочуючих та глухих дітей навичок суспільної праці, активна реалізація цих навичок в побуті роблять їх незалежними і в той же час потрібними людьми [1]. Суспільна праця служить природним стимулом до встановлення і зміцнення взаємозв'язків сліпоглухонімих людей, зумовлює потребу спілкування між ними і оточуючими.

Т. Чурикова та О. Штогріна *об'єднують поняття суспільної діяльності та суспільної праці*. Під суспільною працею розуміють спільну перетворювальну, природоохоронну діяльність дітей і дорослих, пов'язану із соціальною активністю особистості і включає колективістські мотиви, почуття обов'язку і відповідальності, турботу про навколишнє середовище, позитивне ставлення до праці на користь інших людей. Крім того, відзначаються особливості цього виду діяльності, який має постійний характер, регулярність, періодичність, згуртовує колектив. Змістовними характеристиками цільового компонента суспільної праці є: формування свідомої потреби трудитися на благо колективу, поваги до людей різних професій, турботливого і дбайливого ставлення до суспільного надбаня, навколишнього середовища; прищеплення навичок самообслуговування в кабінетах, дошкільних закладах, прибудинкової території; формування активної життєвої позиції, творчого ставлення до різних видів суспільної праці; розвиток творчої ініціативи, пізнавальних, психологічних і фізичних якостей особистості; виховання морального ставлення дітей до соціально значущої громадської діяльності; виховання працьовитості, відповідальності, взаємодопомоги, колективізму, дисциплінованості.

Як змістовний компонент виділяють такі види суспільної діяльності, що реалізуються в освітньо-виховній практиці:

- самообслуговування, що включає: чергування в кабінеті та їдальні; озеленення класних кімнат; надання допомоги в підтримці чистоти прибудинкової території; виготовлення і дрібний ремонт навчально-наочних посібників, книжок і навчального приладдя; організацію свого робочого місця (вдома і у дитячому садку); допомога батькам у прибиранні та благоустрої житла; догляд за домашніми тваринами; особисту гігієну, утримання в чистоті і порядку особистих речей;

- сільськогосподарська праця на прибудинковій ділянці, що передбачає підготовку насіння до сівби; внесення в ґрунт добрив, вирощування квітково-декоративних та овочевих культурних рослин; посадку саджанців для озеленення двору, обрізку квітів; охорону зелених насаджень, догляд за ними;

- волонтерська робота, яка містить: турботу про менших за віком товаришів; допомога в заготівлі корму для птахів і тварин; турботу про птахів і домашніх вихованців; турботу про близьких людей;

- різні трудові операції, орієнтовані на збір лікарських трав, плодів, насіння, природного матеріалу; збір корму для птахів і підгодівля їх взимку, робота з пластиліном, глиною, картоном, природним матеріалом [16].

Роль таких заходів у сфері трудового виховання особистості школяра важко переоцінити. Адже навіть елементарна допомога, така, як підклейка книг, може мати позитивний виховний ефект та збільшити навички комунікації. Така робота буде корисна для дитини із порушеннями слуху і, безперечно, принесе їй радість.

Висновок. Отже, аналіз поняття навичок суспільної діяльності у психолого-педагогічній літературі дали змогу виявити, що суспільна діяльність – це діяльність, яка є засобом формування суспільних, комунікативних навичок на основі високomorальних колективістських мотивів, що мають на меті позитивний розвиток середовища, людей, природи. Навички суспільної діяльності – є усвідомлені, постійні сформовані у результаті виховання дії, з творчого перетворення оточуючої дійсності, що призводить до розвитку дитини з порушеннями слуху, самовиховання, збагачення соціального та комунікативного досвіду, формують відповідальність, працьовитість, охайність. *Перспективи подальшого дослідження* полягають у доопрацюванні методичних і практичних роз-

робок щодо формування соціальних навичок суспільної діяльності дітей з порушеннями слуху.

Список використаної літератури

1. Богданова Т.Г. Сурдопсихология: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 2002. 224 с.
2. Боскис Р.М. Глухие и слабослышащие дети. Москва: Советский спорт, 2004. 303 с.
3. Выготский Л.С. Основы дефектологии. СПб.: Лань, 2003. 654 с.
4. Григорьева Л.П. Психофизиологические исследования развития детей со сложными нарушениями. Дефектология. 2014. №4. С. 41–74.
5. Занков Л.В. Избранные педагогические труды. 3-е изд., дополн. Москва: Дом педагогики, 1999. 608 с.
6. Захарова А.В. Технологии повышения профессиональной компетентности педагогических кадров в условиях инклюзивной образовательной организации. Психолого-педагогические исследования. 2016. Том 8. № 3. С. 153–165.
7. Колесник І.П. Сутність комплексного підходу до соціального виховання і спеціального навчання глухих школярів. Питання оптимізації навчання і виховання дітей з вадами слуху: зб. наук. праць. Київ: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1998. 342 с.
8. Ласточкина О.В. Сучасні програмові розробки, що використовуються на різних етапах логопедичного впливу. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2019. № 2 (18). С. 138–144. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2019/2/18.pdf> (дата звернення: 14.10.2021).
9. Ляхова І.М. Корекційно-педагогічні основи фізичного виховання дітей зі зниженим слухом (теоретико-методичний аспект): монографія / Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2005. 506 с.
10. Мельничук О.В. Педагогічні умови соціальної адаптації дітей із вадами слуху до умов спеціалізованого освітнього закладу. Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Редкол.: С.О. Смолюк та ін. Луцьк, 2010. № 13: Педагогічні науки. С. 104–107.
11. Приходько О.Г. Социальное развитие детей с ограниченными возможностями здоровья. Специальное образование. 2014. № 3 (35). С. 83–93.
12. Психология детей младшего школьного возраста: учебник и практикум для бакалавров / под общей редакцией А.С. Обуховой. Москва: Юрайт, 2014. 583 с.
13. Розанова Т.В. Развитие памяти и мышления глухих детей. Москва: Педагогика, 1998. 231 с.
14. Ушеренко С.А. Особливості життєдіяльності молоді з обмеженням комунікації внаслідок порушення слуху / «Молодь: освіта, наука, духовність»: тези доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (м. Київ, 12–13 квітня 2016 р.). Київ: Університет «Україна», 2016. С. 508–509.
15. Фришман И.И. Социально-педагогическая деятельность детского оздоровительного лагеря. Народное образование. 2004. №3. С. 77–89.
16. Чурекова Т.М. Предпосылки приобщения школьников к общественно полезному труду. Вестник КемГУ. 2015. №2–4 (62). С. 112–116.
17. Tholen B. The inclusion and exclusion of minorities in European countries: a comparative analysis at the local level. International review of administrative sciences, 2004, September, № 4. P. 454–465. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0020852304046201> (дата звернення 14.10.2021).

References

1. Bohdanova, T.H. (2002). *Surdopsikholohiia* [Psychology of deafness]. Moskva, Akademia Publ., 222 p. (In Russian).
2. Boskis, R.M. (2004). *Hlukhie i slaboslyshashchiie deti* [Deaf and hearing-impaired children]. Moskva, Sovetskii sport Publ., 303 p. (In Russian).
3. Vygotskii, L.S. (2003). *Osnovy defektologii* [Fundamentals of defectology]. Sankt Peterburg, Lan Publ., 654 p. (In Russian).

4. Grigoreva, L.P. (2014). *Psikhofiziologicheskie issledovaniia razvitiia detei so slozhnymi narusheniami* [Psychophysiological studies of the development of children with complex disorders]. *Defektologiya* [Defectology], no. 4, pp. 41–74. (In Russian).
5. Zankov, L.V. (1999). *Izbrannye pedagogicheskie trudy* [Selected pedagogical works]. Moskva, Dom pedagogiki Publ., 606 p. (In Russian).
6. Zakharova, A.V. (2016). *Tekhnologii povysheniia professionalnoi kompetentnosti pedagogicheskikh kadrov v usloviakh inkluzivnoi obrazovatelnoi organizatsii* [Technologies for improving the professional competence of teaching staff in an inclusive educational organization]. *Psikholo-ho-pedahohicheskie issledovaniia* [Psychological and pedagogical research], vol. 8, no. 3, pp. 153–165. (In Russian).
7. Kolesnik, I.P. (1998). *Sutnist kompleksnogo pidkhodu do sotsialnogo vykhovannia i spetsialnogo navchannia hlukhykh shkoliariv* [The essence of an integrated approach to social education and special education for deaf schoolchildren]. *Pytannia optymizatsii navchannia i vykhovannia ditei z vadamy slukhu* [Optimization of teaching and upbringing of children with hearing impairments]. Kyiv, Mizhnarodna finansova ahentsiia Publ., 342 p. (In Ukrainian).
8. Lastochkina, O.V. (2019). *Suchasni prohramovi rozrobky, shcho vykorystovuiutsia na riznykh etapakh lohopedychnogo vplyvu* [Modern software developments used at various stages of logopedic therapy]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Pedahohika i psykholohiia. Pedahohichni nauky* [Bulletin of the Alfred Nobel University. Series: Pedagogy and Psychology. Pedagogical sciences], no. (18), pp. 138–144. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2019/2/18.pdf> (Accessed 14 October 2021). (In Ukrainian).
9. Liakhova, I.M. (2005). *Korektsiino-pedahohichni osnovy fizychnoho vykhovannia ditei z znyzhenym slukhom (teoretyko-metodychnyi aspekt)* [Correctional and pedagogical foundations of physical education of children with hearing impairment (theoretical and methodological aspect)]. Zaporizhzhia, HU «ZIDMU» Publ., 506 p. (In Ukrainian).
10. Melnychuk, O.V. (2010). *Pedahohichni umovy sotsialnoi adaptatsii ditei iz vadamy slukhu do umov spetsializovanoho osvithnogo zakladu* [Pedagogical conditions of social adaptation of children with hearing impairments in a specialized educational institution]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnogo universytetu im. Lesi Ukrainki* [Scientific Bulletin of Volyn National University. Lesya Ukrainka], no. 13, pp. 104–107. (In Ukrainian).
11. Pryhodko, O.G. (2014). *Sotsialnoe razvitie detei s ogranichennymi vozmozhnostiami zdorovia* [Social development of children with disabilities]. *Spetsialnoe obrazovanie* [Special education], no. 3 (35), pp. 83–93. (In Russian).
12. In A.S. Obukhova (Ed.). (2014). *Psikholohiia detei mladshhego shkolnogo vozrasta* [Psychology of primary school children: textbook and workshop for bachelors]. Moskva, Yurait Publ., 583 p. (In Russian).
13. Rozanova, T.V. (1998). *Razvitie pamiati i myshleniia hlukhykh detei* [Development of memory and thinking in deaf children]. Moskva, Pedagogika Publ., 231 p. (In Russian).
14. Usherenko, S.A. (2016). *Osoblyvosti zhyttiediialnosti molodi z obmezheniam komunikatsii vnaslidok porusheniia slukhu* [Features of the life activity of young people with limited communication due to hearing impairment]. *Molod: osvita, nauka, dukhovnist: materialy vseukrainskoi konferentsii* [Youth: education, science, spirituality: proceedings of the All-Ukrainian conference]. Kyiv, Universytet «Ukraina» Publ., pp. 508–509. (In Ukrainian).
15. Frishman, I.I. (2004). *Sotsialno-pedahohicheskaia deiatelnost detskogo ozdorovitel'nogo lageria* [Social and pedagogical activities of the children's health camp]. *Narodnoe obrazovaniie* [Public education], no. 3, pp. 77–89. (In Russian).
16. Churekova, T.M. (2015). *Predposylki priobshcheniia shkolnikov k obshchestvenno poleznomu trudu* [Prerequisites for involving schoolchildren in socially useful work]. *Vestnik KemHU* [Bulletin of the KemSU], no. 2–4 (62), pp. 112–116. (In Russian).
17. Tholen, B. (2004). The inclusion and exclusion of minorities in European countries: a comparative analysis at the local level. *International review of administrative sciences*, no. 4, pp. 454–465. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0020852304046201> (Accessed 14 October 2021).

ON THE PROBLEMS OF SOCIAL DEVELOPMENT OF CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT

Inesa V. Harkusha, Ph.D in Social Communications, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Innovative Technologies in Psychology, Pedagogy, and Social Work, Alfred Nobel University, Dnipro

Email: inessagarkusha@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2164-7968

Serhii V. Dubinskyi, Candidate of Science in Economic Science, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Innovative Technologies in Psychology, Pedagogy and Social Work, Alfred Nobel University, Dnipro

E-mail: nsec.ep@duan.edu.ua

ORCID: 0000-0003-4032-3202

DOI: 10.32342/2522-4115-2021-2-22-8

Key words: socialization, individualization, impaired hearing, speech disorder, older children, social skills.

The article reveals the process and factors of socialization of hearing-impaired children; the pedagogical conditions of their formation are highlighted.

The results of a thorough analysis of psychological and pedagogical literature allow us to assert that the social development of a child with hearing impairment is influenced by a number of factors: the state of hearing, level of speech development, their individual characteristics, specially organized training, conditions of family education. It is emphasized that the socialization of children with hearing impairments lies in their integration into society, their assimilation of the values and generally accepted norms necessary for their future life in society.

It is claimed that social activity is an activity that is a means of forming social, communication skills based on high moral collectivist motives, aimed at the positive development of the environment, people, nature. It is argued that social skills are conscious actions, gradually developed as a result of upbringing and serving for the creative transformation of the surrounding reality, which leads to the development of a hearing-impaired child, their self-education, the enrichment of their social and communicative experience, the formation of their responsibility, hard work, diligence.

It is also indicated that the types of social skills of children with hearing impairments are: self-service skills, agricultural skills; volunteer work; various labor operations.

It is emphasized that the pedagogical conditions for the formation of social skills in children with hearing impairments include: compliance of work with general didactic principles and specific principles of work with hearing-impaired children; creating a supportive environment; interaction between parents - teachers - children; maintaining the communication activity of children with hearing impairments; the readiness of teachers for specialized activities in the social skills formation.

It is claimed that social development combines the processes of socialization and individualization.

Одержано 20.08.2021.